

Archiwum i księgozbiór Naukowego Instytutu Polsko-Skandynawskiego

Instytut Polsko-Skandynawski (dalej IPS) z siedzibą w Kopenhadze powołany został w 1985 r. równocześnie z fundacją, której celem było finansowanie działalności naukowo-badawczej zespołu pracowników naukowych. Instytut ma za zadanie prowadzenie studiów nad szeroko pojętymi stosunkami Polski z krajami skandynawskimi. Nawiązuje on bezpośrednio do tradycji badań prowadzonych przez naszych naukowców przed I wojną światową i w okresie niepodległej Polski.

W tę tradycję wpisywał się także działający od września 1939 r. w Lund (Szwecja) Polski Instytut Historyczny (Źródłowy), który zasłużył się m.in. w dokumentowaniu niemieckich zbrodni w okupowanym kraju w okresie II wojny światowej, a zakończył swoją działalność w 1972 r.¹ Instytut, który został założony w 1985 r. powstał przez połączenie Pracowni Naukowej i archiwum (założone w 1971 r.) współpracującego z Polskim Uniwersytetem na Obczyźnie w Londynie, redakcji pisma „Kronika Poświęcona Sprawom Polskim” (redakcja zawiązała się w 1970, pierwszy numer ukazał się w 1971 r.) z siedzibą w Kopenhadze oraz Wydawnictwa „Kronika” (założone w 1973 r.) w Sztokholmie².

Archiwum i biblioteka należą więc do najstarszych obok wydawnictwa jednostek organizacyjnych instytutu i mieszczą się w dzierżawionym przez Fundację IPS lokalu³. Po przeszło 40 latach działalności archiwalia i książki szczerze go wypełniają. Kierownictwo instytutu z uwagi na brak możliwości zapewnienia fachowej opieki nad zbiorami (rejestracja, konserwacja) podjęło decyzję o sukcesywnym przekazaniu dokumentacji i książek do odpowiednich instytucji w Polsce.

Archiwum

W archiwum przechowywana jest stosunkowo niewielka dokumentacja fundacji, resztę wypełnia dokumentacja i księgozbiór IPS. Instytut od początku zabiegał także, by w pierwszej kolejności polskie organizacje niepodległościowe przekazywały swoją dokumentację do archiwum. Dokumentację związkową na ogół przechowywali prywatnie poszczególni prezesi, a po zakończeniu ich kadencji była ona niedostępna lub ulegała zniszczeniu. Wspomnieć należy, że przewidzenie, kiedy Polska odzyska wolność, było wówczas trudne.

Wraz ze zmianami ustrojowymi w ojczyźnie kończyła się działalność stowarzyszeń niepodległościowej emigracji. Wówczas archiwum otrzymało dokumentację kopenha-

¹ Zob. E.S. Kruszewski, *Polski Instytut Źródłowy w Lund (1939-1972). Zarys i dorobek*, Londyn 2001.

² Monografię IPS opracował tenże: *W służbie Polski i nauki. Instytut Polsko-Skandynawski w latach 1985-2015*, Kopenhaga 2015.

³ Spółdzielnia Mieszkaniowa „Savenemøllebo” przy Østerbrogade, 238 Kopenhaga.

skiej Delegatury Rządu RP na Uchodźstwie (1976-1990), Delegatury Skarbu Narodowego RP w Danii, oraz innych polskich organizacji niepodległościowych z terenu tego kraju. Do archiwum przyjęto również dokumentację Towarzystwa Polskiego w Danii (do 1990 r. Naczelny Komitet Wolnych Polaków), które zakończyło swoją działalność 15 V 2004 r.⁴

Sporadycznie otrzymywano dokumenty organizacji z innych krajów skandynawskich. Archiwum otrzymało od Norweżki Tory Ermegaard Larssen (Narwik) materiały dotyczące cmentarza w Ankenes, na którym spoczywają polscy żołnierze polegli w bitwie o Narwik w 1940 r.; oraz na temat lotników polskich poległych w Danii i Norwegii, a także źródła do biografii polskich emigrantów napływających do Danii od 1893 r. jako pracownicy sezonowi.

Cenną dokumentację przekazał archiwum instytutu m.in. wieloletni duszpasterz Polaków w Kopenhadze (1971-1990) – o. Józef Dudek CSsR. Było to mianowicie kilka dokumentów polskich imigrantów w Danii z lat 1914-1928⁵. Irena Guzowska, wdowa po inżynierze Stanisławie Guzowskim (Oslo), oddała zaś do archiwum 225 przeźroczy z wysp archipelagu Svalbard⁶, wykonanych przez męża w czasie kilkuletniej tamże pracy z ramienia norweskiego rządu. Na obrazach uwieczniono krajobrazy, florę i faunę wysp; 22 fotografie dotyczą polskiej wyprawy polarnej z lat 1957-1958 z profesorem Stanisławem Siedleckim. Józef Parnas z żoną Zofią przekazali zestaw 43 przeźroczy ukazujący fragmenty życia Żydów w Polsce przed II wojną światową, w czasie okupacji oraz po 1945 r. (wraz z opisem po polsku i angielsku).

Z kolei inż. Tadeusz Głowacki (Sztokholm) ofiarował dokumenty polskich kursów gimnazjalnych i licealnych w Sztokholmie (1954), album fotografii wojennych z lat 1939-1945, mapę Polski w granicach z 1939 i 1946 r. (Nowy Jork 1946) oraz różne akta organizacji polskich w Szwecji z lat 1945-1957; przekazał także – wykonaną przez artystę rzeźbiarza Marka Sobocińskiego na zamówienie organizacji Norge-Polen – rzeźbę z brązu upamiętniającą pielgrzymkę papieża Jana Pawła II do Skandynawii w 1989 r. Za pośrednictwem T. Głowackiego otrzymano ze Szwecji cenną dokumentację, którą uratowano po śmierci jej właściciela, mianowicie zespół dokumentów rodzinnych oraz rękopisy twórczości literackiej Kazimierza Rogali-Kosińskiego, który po II wojnie światowej został repatriowany z Chin do Szwecji.

Archeolog Kazimierz Salewicz złożył w archiwum część swojej rozprawy doktorskiej *Mierzanowice* z 1937 r. (137 stron⁷). Marian Kołpak, ochroniarz i fotograf Lecha Wałęsy, przekazał w 1985 r. Delegatowi Rządu RP w Danii zestaw fotografii wykonanych przez siebie w czasie strajku w stoczni im. Lenina w Gdańsku w 1980 r. (oddany następnie do archiwum instytutu).

Poza tym do zbiorów włączono:

- a) nagranie audycji Radia Szwedzkiego w Programie I – *Polsk exilregering i London (Polski rząd na emigracji w Londynie)* z 23 XI 1988 r. (reportaż Joela Dahlberga),
- b) nagrania na taśmie wideo z wizyty apostolskiej Ojca Świętego Jana Pawła II w Danii, łącznie 10 taśm,

⁴ Na temat działalności m.in. Delegatury Rządu RP, Delegatury Skarbu Narodowego w Danii, Naczelny Komitetu Wolnych Polaków zob. tenże, *Na obrzeżach dyplomacji. Przedstawicielstwo Rządu RP na Uchodźstwie w Danii w latach 1976-1990*, Kopenhaga 2013.

⁵ Protokół zdawczo-odbiorczy z 23 VII 1988 r. w zbiorach IPS.

⁶ Archipelag Svalbard z wyspą Spitsbergen.

⁷ Por. K. Salewicz, *Tymczasowe wyniki badań prehistorycznych w Mierzanowicach (pow. opatowski, woj. kieleckie)*, „Z Otchłani Wieków” 1937, t. 12, nr 4-5, s. 39-59.

c) wycinki prasowe oraz różne wydawnictwa związane z wizytą apostolską Jana Pawła II w Skandynawii (Danii, Norwegii, Szwecji), w tym cenny zbiór Zbigniewa Tyszki z Berums Verk w Norwegii (1989).

Dokumentacja zgromadzona w archiwum instytutu zajmuje obecnie około 40 mb. Korzystają z niej w ograniczonym zakresie tylko pracownicy placówki. Wyjątkowo mogą ją studiować badacze lub publicyści, jak przykładowo Kajetan Bieniecki (Kanada), autor książki *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej* (wyd. 1, Kraków 1994) czy dr medycyny Marek Wroński (Nowy Jork, Stany Zjednoczone Ameryki) w związku z przygotowywaną biografią profesora J. Parnasa⁸.

Zbiory instytutu przekazane do Polski

Na podstawie wspomnianej decyzji kierownictwa instytutu z zasobów jego archiwum przekazano dokumentację Żydowskiemu Instytutowi Historycznemu (ŻIH), Głównej Bibliotece Lekarskiej (GBL), Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Bibliotece Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu oraz Archiwum i Bibliotece św. Andrzeja katolickiej diecezji w Kopenhadze.

W 1988 r. przekazano ŻIH wydane przez instytut oryginalne zaproszenie na odczyty Jana Karskiego w Kopenhadze (maj 1988) oraz artykuł E.S. Kruszewskiego *Przekroczona granica*⁹, stanowiący przyczynek do historii Żydów wypędzonych z III Rzeszy do Polski w 1938 r., której to tragedii autor był naocznym świadkiem na ówczesnym przejściu granicznym w Zbąszyniu.

Katolickiemu Archiwum Diecezjalnemu w Kopenhadze przypadły w udziale kopie 123 listów ks. Edwarda Ortveda (1894-1906, autora m.in. *Praktisk polsk tolk = Polski-duński. Podręcznik*, Kopenhaga 1913¹⁰), a także dwa tomy jego dzieła *Cistercieorden og dens klostre i Norden* (Kopenhaga 1927, 1933) oraz numer „Lolland-Falsters Stiftsbog” z 1971 r., jak również wycinki prasowe duńskie i z innych krajów z czasu pielgrzymki apostolskiej papieża Jana Pawła II do krajów skandynawskich w 1989 r.

Na zaproszenie instytutu przebywał w Kopenhadze w 2012 r. inspektor AAN Bartosz Nowożycki. W dniu 14 VI 2012 r. przekazano na jego ręce wspomnianą wyżej dokumentację Delegatury Rządu RP na Uchodźstwie za lata 1976-1990 oraz materiały organizacji społecznych, które współdziałały z Delegatem, a mianowicie: Komitetu na Rzecz Wolnej Polski, Naczelnego Komitetu Obywatelskiego Wolnych Polaków w Danii¹¹, Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Kopenhadze, Związku Wolnych Polaków Nykøbing Falster, Delegatury Skarbu Narodowego w Danii, oraz Polskiej Rady Społeczno-Kulturalnej (1971-1973). Ponadto dołączono dwie teczki dokumentów osobistych K. Rogali-Kosińskiego, lekarza, publicyisty, oraz jego syna Władysława (Warszawa, Mongolia, Chiny, Szwecja), plan-szkic cmentarza Ankenes (Narwik) z 1940 r. oraz *Wspomnienia* dyplomaty

⁸ Zob. M. Kruszyński, *Józef Parnas czy Józef Parnes? Przyczynek do biografii*, „Rocznik Lubelski” 2012, t. 38, s. 84-96; P.P. Wyrost, W. Chrzanowska, M. Wroński, *Józef Parnes vel Parnas – ostatni doktorant polskiej Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie*, „Życie Weterynaryjne” 2006, nr 1, s. 65-69.

⁹ Zob. E.S. Kruszewski, *Przekroczona granica*, „Dziennik Polski” 1988, nr 291, s. 3.

¹⁰ Zob. tenże, *Pastor Edward Ortved (1855-1930) og hans breve til biskop Johannes von Eucha fra 1894-1906 = Książdz Edward Ortved (1855-1930) oraz listy z lat 1894-1906 do bp. Johannes von Eucha*, København 2003.

¹¹ Przemianowany na Naczelny Komitet Wolnych Polaków, a po 1989 r. przekształcony w Towarzystwo Polskie.

z okresu II RP (m.in. na placówkach w Norwegii i Finlandii) Henryka Sokolnickiego, który po II wojnie światowej pozostał na emigracji (do 1951 r. pełnił służbę dyplomatyczną przedstawiciela Rządu RP na Uchodźstwie w Szwecji)¹².

Jednocześnie z transportem dla AAN przekazano GBL w Warszawie cztery paczki J. Parnasa z dokumentami osobistymi, rodzinnymi, fotografiami, korespondencją wewnętrzną z Instytutem Polsko-Skandynawskim, listami wymienianymi z różnymi osobami i instytucjami oraz publikacjami profesora. GBL odebrała te materiały 18 X 2013 r.

Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu otrzymało 18 IX 2003 r. ekspozyty i materiały artystów malarzy i grafików Piotra i Barbary Łabużek z domu Konweczyńskiej, którzy po osiedleniu się w Danii przyjęli wspólny pseudonim artystyczny Baro¹³ (łącznie 53 pozycje¹⁴). W dniu 2 VI 2009 r. archiwum wzbogaciło się o materiały Hanny Gordziałkowskiej-Weynerowskiej, pseudonim artystyczny Kali (Stany Zjednoczone), łącznie dziesięć pozycji; w dniu 22 VII 2013 r. przekazano portret siostrzenicy H. Weynerowskiej¹⁵, 15 talerzy fajansowych (napoleonika), płyty z nagraniem poematu Alicji Pomian-Pożerskiej Matulewicz (Stany Zjednoczone) oraz otrzymane w spadku po P. i B. Baro rysunki, fotografie, książki i inne przedmioty związane z ich działalnością artystyczną; nagrania wideo (Jan Paweł II, Matka Teresa z Kalkuty, Wisława Szymborska); dokumentację administracji i redakcji „Kroniki Poświęconej Sprawom Polskim”, różne periodyki wychodzące na emigracji, w tym: „Listy do Polaków” („Letters to Poles Magazine”, New Britain, Stany Zjednoczone, miesięcznik wydawany i redagowany przez Czesława Maliszewskiego; numery z lat 1973-1985), „Migrant Echo. Culture, ethnicity, religion” (San Francisco, kwartalnik redagowany przez ks. Andrzeja Woźnickiego TChr; numery z lat 1972-1981), „Universitas” (Zurych, kwartalnik Szwajcarskiego Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, ukazujący się pod redakcją Andrzeja Żakiego; numery z lat 1980-1998) oraz kilkanaście innych. Oddano również kilkadziesiąt tomów książek wydanych poza Polską, m.in. Aleksandra Brücknera *Tysiąc lat kultury polskiej* (Paryż, lata 50. XX w.); album Einara Magne Flø *Draumen om Paven og Fjellet* (Ulsteinvik 1988); Lubomira Gordona, *Wielka Emigracja w pierwszych latach po powstaniu listopadowym* (wyd. 2, Paryż, prawdopodobnie 1960 r., egz. nr 000540¹⁶) oraz część pierwszą publikacji *Inflanty* wydanej przez Jana Jakubowskiego i Józefa Kordzikowskiego w serii Gebethera i Wolfa: *Źródła Dziejowe* (t. 24, cz. 1) Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym (tom 13, Warszawa 1915).

Do Archiwum Emigracji UMK przekazano poza tym 280 oryginalnych rysunków (z lat 1957-1998) P. Baro, 100 powiększeń prac przygotowanych na wystawę oraz oryginalne rysunki satyryczne z lat 1942-1956, dotąd przechowywane w domu rodzinnym artysty w Warszawie¹⁷. Duńskiemu Muzeum Rysunków Prasowych przy Bibliotece Naro-

¹² Angielskie tłumaczenie pamiętnika ukazało się w niewielkiej liczbie egzemplarzy w 1973 r. Zob. H. Sokolnicki, *In the service of Poland. Memoirs of diplomatic and social life, chiefly before and during World War II in Poland, the USSR and Scandinavia*, Helsinki 1973.

¹³ Zob. E.S. Kruszewski, *W służbie Polski i sztuki Barbara Łabużek (1926-2013) i Piotr Łabużek (1924-1998) – Baro*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2013, z. 1 (18), s. 167-170.

¹⁴ Na temat tej kolekcji zob. m.in. M.A. Supruniuk, J. Krasnodębska, *Mala galeria sztuki emigracyjnej. Ze zbiorów Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Toruń 2002, s. 51.

¹⁵ Zob. E.S. Kruszewski, *Kali czyli magia pędzla. Hanna Gordziałowska-Weynerowska (1919-2000)*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2002/2003, z. 4-6, s. 360-362.

¹⁶ Egzemplarze tego wydania były numerowane I-1100.

¹⁷ Do ucieczki do Danii w 1957 r. P. Baro publikował swoje prace m.in. na łamach „Szpilek”, „Świata Młodych”, „Sztandaru Młodych” i „Żołnierza Polskiego”, „Odrodzenia” i „Świata”. Ilustrował też książki

dowej w Kopenhadze przekazano ok. 1000 oryginalnych prac P. Baro z jego czterdziestoletniego dorobku powstałego w Danii. Natomiast po śmierci plastyka placówka otrzymała w 2013 r. pamiątkowy plakat z wystawy jego prac zorganizowanej w Bibliotece Narodowej w Kopenhadze (wykonany wówczas zaledwie w pięciu egzemplarzach) oraz obraz autorstwa artysty malowany na desce.

W ramach współpracy z Europejskim Centrum Polonijnym w Vaudricourt (Francja) przesłano tej organizacji cztery grafiki P. Baro o tematyce hipologicznej, a Fundacji Dzieciom „Zdążyć z Pomocą” z siedzibą w Warszawie przypadły dwie jego grafiki (2003).

Biblioteka

Biblioteka IPS utrzymywała kontakty w zakresie wymiany publikacji z Ośrodkiem Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, Polską Akademią Umiejętności w Krakowie, bibliotekami uniwersyteckimi w Gdańsku, Poznaniu, Toruniu i Lublinie (Katolicki Uniwersytet Lubelski), z PAN Biblioteką Gdańską, Instytutem Bałtyckim w Gdańsku i księżnicami na terenie krajów skandynawskich.

Zebrana przez instytut kolekcja publikacji składa się z tomów dotyczących Gdańska, Pomorza Gdańskiego i Kaszub, historii wychodźstwa polskiego w Skandynawii, przekładów literatury polskiej na duński oraz tekstów duńskich poświęconych Polsce. Ważny dział stanowią publikacje członków instytutu oraz prace przezeń wydane, w tym m.in. „Roczniki Instytutu Polsko-Skandynawskiego” (1986-2006) i „Sprawozdania Instytutu Polsko-Skandynawskiego” (publikowane od 2006 r.)¹⁸. Łącznie księgozbiór biblioteczny liczy około 2000 tomów.

Kolekcja została poważnie wzbogacona przez cenny dar duńskiej rodziny opiekującej się spuścizną po Stefanie Zaleskim, polskim zawodowym dyplomacie, który po krótkiej służbie w poselstwie PRL w Kopenhadze opuścił je 11 II 1948 r. i wybrał życie na emigracji. W kopenhaskiej dzielnicy Hellerup założył Instytut Kultury Polskiej, którego zbiór książek (150 tomów) i wspomniane wyżej napoleonika (francuskie fajansowe talerze, grafika) przekazała IPS Heddi Pedersen (1986). Od Delegata Rządu RP w Danii otrzymano plakat wystawowy (z autografem) wspomnianego wyżej norweskiego artysty E.M. Flø; broszurę omawiającą jego twórczość, a także dwa filmy wideo z jego wystaw malarzkich: „Paaven og fjellet – 1000 aars minnet” (Papież i fiordy – na pamiątkę Millenium) oraz „Lech Wałęsa” (1987)¹⁹. W skład kolekcji wchodzi także m.in. publikacje Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie i Związku Ziemi Wschodnich RP (Londyn).

W dziale czasopism poczesne miejsce zajmują polskie periodyki, które ukazywały się w Skandynawii przed 1990 r. (niekompletne), w tym biuletyn Bożysława Kurowskiego „Na Posterunku” (wydawany w Lund w latach 1983-1991) oraz wycinki prasowe (głównie duńskie) dotyczące pontyfikatu Jana Pawła II, „Solidarności” i Katynia. Do tego należy dodać kasyety wideo o tematyce historycznej. Z Polski – od profesora Bolesława Hajdu-

(samodzielnie lub z żoną) dla Książki i Wiedzy, Wydawnictwa Artystyczno-Graficznego i Naszej Księgarni. Zob. E.S. Kruszewski, *Artysta grafik – filozof. Piotr Labużek (1924-1998)*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty” 2001, z. 4, s. 272-274.

¹⁸ Zob. m.in. E. Later Chodyłowa, *Integracyjna rola «Sprawozdań Instytutu Polsko-Skandynawskiego»*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2014, nr 7-8, s. 261-272.

¹⁹ W latach 80. XX w. powstała seria 13 akwareli E.M. Flø zatytułowana „Draumen om Lech Walesa og Solidaritet”. Na ten temat zob. m.in. J. Myrene, *Skal møte Lech Walesa, „ikebladet Vestposten”*, [online] <http://www.vikebladet.no/nyhende/article10964715.ece> [dostęp 01.07.2017].

ka (PAN, Uniwersytet Szczeciński) – otrzymaliśmy 30 zeszytów „Komunikatów Instytutu Bałtyckiego” z lat 1966-68 i 1970-94.

Różne publikacje książkowe są przekazywane instytutowi przez polskie organizacje naukowe funkcjonujące na Zachodzie lub przez ośrodki akademickie z Polski. Materiały te nie zawsze mieszczą się w sferze zainteresowań jego członków, a więc tymi z nich, które mogą wzbudzić zainteresowanie Skandynawów, obdarowujemy dwie księżnice, mianowicie Bibliotekę Dworu Królewskiego i Bibliotekę Narodową w Kopenhadze. Do takich dzieł należą m.in. *Mon témoignage devant le monde. Histoire d'un état secret* Jana Karskiego (Paryż 1948); *Poland in Christian Civilization*, antologia zestawiona i wydana przez Jerzego Brauna (Londyn 1985); *Baltic Europe in the Perspective of Global Change. In Memoriam of Jean Christophe Öberg*, praca zbiorowa wydana przez Antoniego Kulińskiego (Warszawa 1995); *The Polish Cultural and Scientific Heritage at the Dawn of the Third Millennium*, praca zbiorowa firmowana przez Edwarda Szczepanika jako przewodniczącego komitetu redakcyjnego (Londyn 2003). Dodać tutaj należy, że egzemplarz obowiązkowy publikacji IPS zgodnie z obowiązującymi przepisami w Danii jest przekazywany Bibliotece Narodowej w Kopenhadze i na żądanie innym duńskim bibliotekom naukowym. Publikacje instytutu otrzymują (bezpłatnie) także biblioteki naukowe (narodowe lub uniwersyteckie) w krajach skandynawskich.

Bibliotece Brytyjskiej (British Library) przekazano w październiku 2013 r. do działu slawistycznego 37 tomów publikacji wydanych przez IPS, w tym 20 tomów „Rocznika”. W dobrze pojętym interesie publicznym placówka oddaje wybrane pozycje Bibliotece Polskiej w Londynie (POSK), której darowano m.in. nienotowany przez *Bibliografię polską* Karola Estreichera *Katalog Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswyllu* (Zurich 1872).

Ponadto prywatna Biblioteka „Vox Pelegrina” Agaty Kalinowskiej-Bouvy (Mareil-sur-Mauldre, Francja) otrzymuje biuletyn „Sprawozdania Instytutu Polsko-Skandynawskiego” oraz publikacje książkowe E.S. Kruszewskiego.

Nasze publikacje wysyłamy także do Polski, m.in. do PAN Biblioteki Gdańskiej, Biblioteki PAU i PAN w Krakowie oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie. Dla celów dydaktycznych i badawczych ofiarowano profesorowi B. Hajdukowi oraz Archiwum Emigracji w Toruniu komplet pisma „Kronika Poświęcona Sprawom Polskim”, ukazującego się w Kopenhadze w latach 1971-1985. Z kolei Instytutowi Kaszubskiemu w Gdańsku przekazano 9 IX 2013 r. w darze 402 tomy literatury kaszubskiej, pomorskiej i gdańskiej. Natomiast Biblioteka Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej im. ks. Jana Jabłońskiego TChr w Poznaniu 28 VIII 2014 r. otrzymała 30 unikatowych książek i 13 roczników czasopism ukazujących się poza Polską

Obecnie przygotowano ok. 150 tomów z zakresu historii Polski w języku francuskim (wydania do 1939 r.) celem ofiarowania ich innej placówce naukowej.

*

Tak przedstawiają się dzieje polskiej książki i dokumentacji, które od 46 lat były lub są w gestii Instytutu Polsko-Skandynawskiego. Z uwagi na brak możliwości trwałego zapewnienia tym materiałom racjonalnego bytu w Danii, szukamy dla nich w kraju lepszego miejsca. Sądzymy też, że w ten sposób znajdują się one bliżej potencjalnego badacza, nawet ze Skandynawii. Niestety język, kultura i historia Polski nie należą do popularnych kierunków studiów w tej części świata.

Dodać należy, że problem małych archiwów i księgozbiorów powstałych na emigracji, który przedstawiłem na XXI sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Polskich w Rzymie w 1999 r., nie został dotąd rozwiązany²⁰.

Na marginesie zaznaczę, że ważnym dla Polaków w Danii ośrodkiem była Polska Misja Katolicka, która prowadziła przez wiele lat Bibliotekę Polską (Polsk Bibliotek), sięgającą swoimi dziejami schyłku XIX stulecia²¹. Obecnie ze względu na trudne położenie materialne Kościoła katolickiego w Danii, bliskość kraju, od 2004 r. będącego w Unii Europejskiej, i środki komunikacji elektronicznej usługa biblioteczna dla współczesnego polskiego środowiska w tradycyjnej formie stała się zbędna. Mamy nadzieję, że najstarsze książki z tej placówki, świadczące o jej stuletnich dziejach, zostaną przekazane do diecezjalnej Biblioteki św. Andrzeja, powstałej w Kopenhadze w XVII w.

Wiele cennych zabytków znajduje się w duńskiej Bibliotece Narodowej, jak np. pomorskie tablice woskowe z XIV-XV w.²² W kopenhaskim Muzeum Thorvaldsena są nie tylko kopie „polskich” pomników, lecz także m.in. 14 listów (w języku włoskim i francuskim) Marii Szymanowskiej do sławnego rzeźbiarza oraz inne dokumenty związane z monumentami zdobiącymi ulice Warszawy. Jeszcze więcej poloników można znaleźć w Szwecji, która posiada księgi i archiwalia zdobyte na ziemiach polskich przez swoje wojska w czasie wojen w XVII i XVIII w. Myślę, że badania podobne do tych, które profesor Maria Kocójowa prowadziła na Litwie (1994), należałoby także zainicjować w Szwecji i Danii²³.

Wspomnę tylko, że już przed II wojną światową (na przełomie lat 20. i 30. XX w.) Leon Koczy z Uniwersytetu Poznańskiego przebadał dokumentację Archiwum Państwowego w Kopenhadze i zarejestrował przechowywane w nim polskie akta. Stanowią one podstawowe źródła do polskich badań nad dziejami Bałtyku w XVI i XVII w.²⁴ Tak więc problem polskiej książki, rękopisów i dokumentacji w obcych zbiorach wymaga naszym zdaniem poważnych studiów prowadzonych we wszystkich krajach skandynawskich.

Streszczenie

Instytut Polsko-Skandynawski powstawał w ramach polskiego państwa na uchodźstwie, w okresie gdy Polska była częścią bloku sowieckiego. Założony w 1985 r. z sie-

²⁰ Zob. E.S. Kruszcwski, *Problemy małych archiwów na przykładzie Instytutu Polsko-Skandynawskiego*, [w:] *Materiały XXI sesji Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie, 23-26 września 1999*, [red. M. Jagosz], Rzym 1999, s. 139-146.

²¹ Zob. m.in. tenże, *Materiały do dziejów polskich bibliotek w Danii (1893-1990)*, [w:] *Biblioteki polskie za granicą. Przeszłość i współczesność*, red. M. Kalczyńska, D. Sieradzka, Katowice 2007, s. 115-124; *Biblioteka Ośrodka przy Duszpasterstwie Polskim [dawnej Biblioteka Ośrodka Polskiej Misji Katolickiej w Kopenhadze]*, poz. 112, Ankieta (2008): Maria Genowefa Liżewska Grynberg, opiekunka Biblioteki, [w:] *Współczesne księgozbiory polskie za granicą. Informator*. T. 1: *Polskie i polonijne księgozbiory instytucji*, oprac. B. Bienkowska, E. Maruszak, J. Puchalski, Warszawa 2009, s. 153-154; E.S. Kruszcwski, *Grundrids af polsk boghistorie i Danmark (1893-1990)*, [w:] *Jeg vil løfte frelsens bæger. Festskrift til biskop Czeslaw Kozon*, København 2011, s. 141-158.

²² Opisane także przez Alfreda Świerkosza w monografii *Z Wybrzeża Polskiego. Rybaki, Kartuzy 1933*.

²³ M. Kocójowa, *Polonica w bibliotekach litewskich*, [w:] *Materiały XV Sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Polskich na Zachodzie 23-26. 9.1993*, [red. M. Jagosz], Rzym 1994, s. 90-98.

²⁴ L. Koczy, *Akta polskie w Archiwum Państwowym w Kopenhadze*, „Archeion” 1931, t. 9, s. 36-69; tenże: *Archiwum w Kopenhadze jako podstawa do polskich badań nad dziejami Bałtyku w XVI i XVII wieku*, „Antemurale” 1965, vol. 9, s. 205-230; *Res Polonicae ex Archivo Regni Daniae*. P. 1-6, ed. C. Lanckorońska, Romae 1964-1974.

dzibą w Kopenhadze IPS dysponuje starszymi o 15 lat archiwum i księgozbiorem. Dokumentacja zajmuje ok. 40 metrów bieżących. Składają się na nią materiały do rozpraw naukowych, korespondencja z członkami jednostki i instytucjami, źródła do dziejów emigracji polskiej i jej organizacji w krajach skandynawskich. Księgozbiór liczy ok. 2000 tomów. Znajdują się w nim prace naukowe członków instytutu, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie”, „Acta Cassubiana”, publikacje własne placówki, literatura w językach skandynawskich dotycząca Polski, polska literatura poświęcona dziejom Gdańska i Pomorza, czasopisma ukazujące się poza Polską i inne. Instytut nie miał i nie ma specjalistycznej administracji tymi zbiorami, jak również finansowej możliwości zatrudnienia odpowiedniego personelu. Ze względu na te problemy, gdy stało się to możliwe po przemianach ustrojowych w kraju, dokumentacja oraz księgozbiór są sukcesywnie przekazywane do Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Emigracji UMK w Toruniu i specjalistycznych bibliotek w Polsce.

Słowa kluczowe: archiwalia – dokumentacja ikonograficzna – prace naukowe – księgozbiór specjalistyczny – przekazywanie materiałów do archiwów i bibliotek w Polsce.

Summary

Archives and book collection of The Polish-Scandinavian Research Institute

The Polish-Scandinavian Institute was established within the framework of the Polish state in exile at a time when Poland was a part of the Soviet bloc. The Institute, founded in 1985 and based in Copenhagen, has archives and a book collection more than 15 years old. The documentation occupies about 40 meters of shelf space. It consists of materials from scientific dissertations, correspondences with members of the Institute and institutions, materials related to the history of Polish emigration and their organization in the Scandinavian countries. The collection contains about 2000 volumes. It consists of the scientific works of the members of the Institute, „The Yearbook of Polish Scientific Society in Exile”, „Acta Cassubiana”, the Institute’s own publications, literature in Scandinavian languages concerning Poland, Polish literature on the history of Gdańsk and Pomerania, journals published beyond Poland and many others. The Institute receives various publications which are beyond the Institute’s interests, but are still valuable in terms of knowledge of Polish history and culture in Scandinavia. We deliver such publications to the National Library of Poland or the Royal Library in Copenhagen. The Institute has never had any specialized administration for these collections, nor has it had the financial means to employ appropriate staff. Hence, after the changes in the political system in the country, the documentation and the book collection are being successively transferred to the Central Archives of Modern Records in Warsaw, the Archives of Polish Emigration at the University Library in Toruń and other specialist libraries in Poland.

Key words: documentation of scientific dissertations – correspondences – iconography – collection of professional books – transferring to the archives and libraries in Poland.